

Indrejserestriktioner under covid-19 - erfaringer fra marts til oktober 2020

Region Sønderjylland-Schleswig

Indholdsfortegnelse

Indledning	2
Nedlukningen og den synlige grænse	3
Mobilitet og grænsependlerne	6
Transport og logistik.....	8
Grænsehandlen.....	10
Personlige kontakter	11
Ferie og rejser	14
Politik og protest	15
Sammenfatning og fremtidsudsigter	17

Kolofon:

Udgiver: Region Sønderjylland-Schleswig
Forfatter: Andrea Graw-Teebken, ph.d
Regionskontor & Infocenter
Lyren 1 DK-6330 Padborg
Tlf. +45 74 67 05 01 Fax +45 74 67 05 21
www.region.de www.region.dk
www.kulturfokus.de www.kulturfokus.dk
www.pendlerinfo.org
December 2020

Fotos: Region Sønderjylland-Schleswig

Indledning

Siden slutningen af februar 2020 har COVID-19-pandemien haft enorme følger overalt i verden. Medierne beretter dagligt om tusindvis af døde og sygdomsramte med langtidsfølger, økonomisk afmatning og en komplet forandret tilværelse. Indtil videre er det dansk-tyske grænseland sluppet relativt billigt, hvor der kun har været få smittetilfælde på begge sider af grænsen.

Grænselandet er præget af den frie bevægelighed på tværs af grænsen. Siden Danmarks tiltrædelse af Schengen-samarbejdet i 2001 har mindretallene og også flertalsbefolkningen været vant til at kunne passere grænsen frit. Hverdagen er tilpasset denne frie bevægelighed, uanset om man måtte have en hest stående eller en båd liggende på den anden side af grænsen eller få lyst til en is i Annies Kiosk, så er det en naturlig del af dagligdagen i det dansk-tyske grænseland. Der arbejder cirka 14.000 grænsependlere i nabolandet, og hertil kommer de tyske turister og de danske kunder i grænsebutikkerne.

Denne hverdag blev afbrudt i marts 2020. Det er på nuværende tidspunkt et åbent spørgsmål, om og hvordan denne normalitet vil vende tilbage. I det følgende gives et overblik over de udfordringer og nye særlige forhold, som følger af grænsekontrollen.

I første afsnit vil der være en kronologisk oversigt over ændringerne i perioden fra marts til oktober. I de efterfølgende afsnit behandles denne oversigt mere indgående, og der vil blive sat fokus på forskellige områder af hverdagslivet, som har været berørt af grænsekontrollen. Vi ser herefter på den politiske udvikling og protesterne mod grænsekontrollen og kigger afslutningsvis fremad, hvor forbindelsen til andre europæiske grænseregioner står helt centralt.

Nedlukningen og den synlige grænse

Mens meldingerne fra den kinesiske provins Wuhan kun sparsomt fandt vej til de europæiske medier i januar 2020, så accelererede udviklingen i februar. De første såkaldte hotspots begyndte at dukke op, bl.a. i Østrig, hvor mange danskere var på den traditionelle skiferie i uge 7. Nogle af dem bragte coronavirus med til Danmark. I slutningen af måneden vurderede Sundhedsstyrelsen endnu risikoen for at få corona som værende "moderat" i Danmark.

Denne vurdering blev ændret i begyndelsen af marts. Arrangementer med over 1.000 deltagere blev forbudt, og de første hjælpepakker blev vedtaget. Den 11. marts holdt statsminister Mette Frederiksen så et pressemøde, som for en tid lukkede det offentlige liv ned. Nedlukningen berørte samtlige områder af samfundet, undtagen personer, der varetog kritiske funktioner på sygehuse eller i den offentlige forvaltning. Dagen efter skulle alle andre begynde at arbejde hjemmefra, skoler og børnehaver blev lukket.

Den 14. marts blev samtlige grænseovergange enten helt spærret, eller der blev etableret permanent kontrol. For grænseregionen kom denne nyhed, der blev annonceret dagen før, den 13. marts, som et lyn fra en klar himmel. Det var således kun grænsependlere og andre med et anerkendelsesværdigt formål, f.eks. chauffører af varetransporter, der kunne rejse ind i Danmark efter den 14. marts.

I Tyskland forløb udviklingen tilsvarende. Den 11. marts udtalte forbundskansler Angela Merkel sig for første gang om den nye situation, den 13. marts lukkede samtlige skoler og børnehaver, en udvikling som blev fastholdt væsentligt længere i Tyskland end i Danmark. Efter den danske grænselukning reagerede Tyskland med at lukke grænsen til Danmark den 16. marts. I de mellemliggende dage havde man fra politisk side i Schleswig-Holstein rettet henvendelse til indenrigsminister Horst Seehofer i Berlin, for man var bekymret over smittevejene i lyset af den blomstrende grænsehandel.

Denne realitet måtte hele Region Sønderjylland-Schleswig forholde sig til i de efterfølgende måneder.

I april så man forskellige udviklingstendenser. På den ene side blev alle større arrangementer som festivaler og sportsbegivenheder aflyst i Danmark. På den anden side blev genåbningens fase 1 allerede indledt i slutningen af april, hvilket betød, at bl.a. frisører igen kunne udøve deres erhverv. Det var ikke tilfældet i Tyskland, hvilket dog ikke var ensbetydende med, at flensborgerne kunne få håret klippet i Danmark, for grænsen var stadigvæk hermetisk lukket for den slags aktiviteter.

Det viste sig, at hverken Sønderjylland eller Schleswig-Holstein havde et stort antal smittetilfælde. Allerede tidligt i forløbet argumenterede mindretalspartierne SSW og SP med, at smitterisikoen således var meget lav i regionen. Der kom opbakning fra flere danske oppositionspolitikere og fra grænselandskommunerne, hvilket dog ikke ændrede ved den danske regerings holdning. Det viste sig sågar, at også danske statsborgere, som på intet tidspunkt officielt havde forbud mod at rejse ind i landet, blev kontrolleret og udspurgt. Man fik kendskab til mange specielle situationer som landmænd på vestkysten, der fik særordninger ved de mindre grænseovergange, eller skoleelever fra Harrislee, som kun kunne tage cyklen til skole i Padborg, hvis de kørte en omvej. Flere blev afvist ved grænsen i begge lande, hvilket skabte øget frustration i befolkningen.

I april blev der indført massive lempelser i Danmark. Særligt skoler og børnehaver fik stillet desinfektionsmiddel m.m. til rådighed og blev genåbnet i vid udstrækning. I Tyskland skete dette først op til to måneder senere.

Lempelserne omfattede imidlertid ikke indrejserestriktionerne, hvilket man havde håbet meget på. Fra tysk side blev der sendt tydelige signaler om, at man kunne forestille sig en lempelse eller sågar en afskaffelse af grænsekontrollen, i så fald skulle det dog være på begge sider. Dette førte til et tovtrækkeri mellem det tyske indenrigsministerium i Berlin og det danske justitsministerium. Der kom først bevægelse i sagen medio juni. Den tyske side ophævede den synlige grænsekontrol den 15. juni. Dermed havde grænsen til Tyskland i alt været lukket i 92 dage, og betonklodserne blev hurtigt fjernet. Danmark åbnede grænsen den 14. juni og dermed efter 93 dage, idet visse betingelser dog skulle være opfyldt.

Alle med bopæl i Schleswig-Holstein kunne således indrejse, der skulle ikke længere foreligge et anerkendelsesværdigt formål. Tyskere fra andre delstater, primært turister, blev underlagt den nye seks-dages-regel, hvor de ved indrejse skulle dokumentere at have booket seks overnatninger, hvoraf to dage dog ikke skulle være heldagsophold. Dermed startede kødannelsen ved grænsen, for Danmark havde fortsat kun åbnet fem ud af i alt 13 overgange, hvilket blev begrundet med manglende personaleresourcer.

Seks-dages-reglen blev først opgivet i august, hvilket dog ikke førte til en ophævelse af grænsekontrollen, som mange i grænselandet havde håbet. Medio juli blev utilfredsheden og kravet om at ophæve kontrollen mere og mere udtalt. Det blev bl.a. foreslået at etablere et særligt grænsependlerspor. Det ansvarlige ministerium i København henviste til det lokale politi, som igen henviste til ikke at have fået nye instrukser. Grænsekontrol begrundet i at ville beskytte mod sygdom blev i stadig højere grad til ren symbolpolitik. Nedlukningen og grænsekontrollen gjorde grænsen mellem Danmark og Tyskland synlig igen.

Forskellige persongrupper havde til dels stået over for helt forskellige problemstillinger fra det tidspunkt, hvor COVID-19-krisen var brudt ud. Man så forskellige udviklingstendenser i perioden marts til august 2020, hvor grænsependlere ganske vist blev pålagt en dokumentationspligt på grund af grænselukningen, men de kunne så også hurtigt passere grænsen. Med den delvise åbning for turister med seks-dages-reglen blev det hele noget vanskeligere for grænsependlerne, som nu holdt i kø i timevis. Udviklingen forløb omvendt for turister og privatpersoner, for her havde grænsen til dels været hermetisk lukket, indtil lempelserne blev indført medio juni.

Principielt blev den dansk-tyske grænse aldrig helt lukket for grænsependlere, de kunne passe deres arbejde på den anden side af grænsen uden afbrydelser. Afstandsregler og hygiejnetiltag m.m. var fastlagt nationalt og sågar regionalt. Det at bære masker i bestemte områder og på bestemte tidspunkter var desuden underlagt bestemmelser, som løbende blev ændret. I den danske centralstat kom påbuddene direkte fra København, hvilket sikrede ensartede regler og større transparens. Arbejdsvilkår er underlagt de respektive nationale forhold, og for grænsependlerne betød det, at de var nødsaget til at holde sig informeret om reglerne i beskæftigelseslandet.

Mobilitet og grænsependlerne

Officielt pendler cirka 14.000 personer mellem Danmark og Tyskland, hvoraf den overvejende del pendler i retning mod Danmark. Da der den 14./16. marts blev sat en stopper for den indtil da overvejende frie grænsepassage, lå myndighedernes hovedfokus hurtigt på den frie transport af varer og grænsependlernes mulighed for fortsat at passe deres arbejde. Aabenraa Kommune udstedte som en af de første aktører individuelle passersedler til sine ansatte med bopæl syd for grænsen, hvoraf en ikke uvæsentlig del arbejdede inden for sundhedsvæsenet.

Grænsekontrollørerne på den danske side accepterede flere forskellige dokumenter, herunder lønsedler og arbejdskontrakter, men der blev ikke stillet krav om fremvisning af et særligt dokument. I tvivlstilfælde ringede kontrollørerne til arbejdsgiveren og fik oplysningerne bekræftet. På tysk side blev der ligeledes udført kontrol. Her blev der udstedt et særligt grænsependlerdokument, som skulle placeres på et synligt sted i forruden.

Denne ordning fungerede hurtigt rigtigt godt. Man så dog også enkelte tilfælde, hvor pendlere udnyttede dokumentet til at handle i Danmark på fridage. Det blev opdaget, og det stod klart for alle, at man ikke tolererede undtagelser på området.

Men hvad sker der, når den danske arbejdsgiver blev nødt til at anmelde arbejdsfordeling? Her viste det sig, at kun medlemmer af en dansk a-kasse kunne få udbetalt ydelser. Mange

arbejdstagere med bopæl i Tyskland er af forskellige årsager ikke medlem af en a-kasse og modtager derfor ingen ydelser og må i nødstilfælde søge om tysk kontanthjælp (Arbeitslosengeld II). Her så man, at det ganske vist er frivilligt, men samtidig nødvendigt, at være medlem af en a-kasse.

Ugependlerne udgør en særlig undergruppe blandt pendlerne. De tager til Danmark i mere end 48 timer ad gangen, f.eks. for at udføre montørarbejde, og vender tilbage til Tyskland i weekenden. Da den tyske karantænebekendtgørelse gældende for hele Tyskland trådte i kraft, skulle hjemvendte fra risikoområder gå i 14-dages hjemmekarantæne. Her rejste spørgsmålet sig, om ugependlere er omfattet af denne regel.

Både indenrigsministeriet i Kiel og det tyske indenrigsministerium i Berlin kunne bekræfte, at de ikke var omfattet af reglen. Denne oplysning blev imidlertid kun kommunikeret af Land Schleswig-Holstein, hvilket medførte forsinkelser. Forløbet er symptomatisk for den kendsgerning, at klare udmeldinger og målgruppeorienteret kommunikation er en nødvendighed i grænseoverskridende sammenhænge.

Da smittetilfældene steg igen på dansk side i efteråret, pålagde Schleswig-Holstein rejsende fra Region Hovedstaden karantæne regler. Dette berørte også de ugependlere, som egentlig var undtaget fra karantæne reglerne, i hvert fald teoretisk. I praksis var det de regler, som var fastlagt af de regionale myndigheder, som var gældende, hvilket i nogle tilfælde medførte, at arbejdstagere ikke kunne tage hjem i weekenden, men måtte blive i København.

Man så også andre eksempler på særlige ansættelsesforhold, som på særlig vis var ramt af COVID-19-krisen. Freelancere med bopæl i Tyskland løser således også freelanceopgaver i Danmark, og sådanne ansættelsesforhold håndteres i forvejen forskelligt. På grund af tiltagene til forebyggelse af smittespredning fik nogle af dem økonomiske vanskeligheder, da de ikke var sikret mod omsætningstab eller ledighed. Det skyldtes også, at virksomhederne til dels var registreret forkert, hvorfor freelancerne var afskåret fra danske hjælpepakker, men heller ikke kunne gøre brug af de tyske.

Helt konkret havnede en række freelanceundervisere på danske aftenskoler i et hul, for uden opgaver fra Danmark havde de hverken indkomst eller var socialt sikret.

Der findes også personer, som udfører beskæftigelse omfattet af den sociale sikringsordning i Tyskland, men via et dansk firma uden hjemsted i Tyskland. De pågældende kan ikke modtage tysk supplerende arbejdsløshedsunderstøttelse (Kurzarbeitergeld). Man så lignende tilfælde i andre grænseregioner, hvorfor rådgivernetværket 'Grenznetz' har rettet henvendelse til det tyske beskæftigelsesministerium.

På grund af virksomhedslukningerne kunne flere skuespillere og andre kunstnere heller ikke tiltræde aftalte engagementer. Grundet forskellige socialretlige strukturer udløste det mange spørgsmål til Infocentret. Særligt kunstnere har ofte atypiske leve- og arbejdsvilkår, som i de fleste tilfælde ikke er dækket ind under de almindelige sikringsystemer.

Men det er ikke kun arbejdstagere, som passerer grænsen regelmæssigt. Også studerende på grænseoverskridende uddannelser fik behov for en passerseddel, hvis alle forelæsninger da ikke sågar blev gennemført virtuelt. Det viste sig også, at f.eks. skoleelever fra Harrislee ikke længere uden problemer bare kunne tage cyklen til skole i Padborg. Grænseovergangen i Padborg forblev lukket for dem, også efter at man havde forsøgt at få dispensation. Der blev til gengæld hurtigt

indført særordninger for landmænd med marker eller landbrugsmaskiner på begge sider af grænsen. Her så man en økonomisk nødvendighed, hvilket ikke gjaldt for skoleeleverne.

I begyndelsen af april kom der klager fra grænsependlere over, at de danske grænsekontrollører nærmede sig bilerne uden at overholde sikkerhedsafstanden. Det udløste en længere debat, idet de danske myndigheder vurderede risikoen for virusspredning som relativ lav. Derfor blev der holdt fast ved hidtidig praksis.

I juni blev grænsen genåbnet, kontrollen ved indrejse til Tyskland blev afskaffet, og personer med bopæl i Schleswig-Holstein fik lov til at indrejse til Danmark. Tyskere fra andre delstater måtte ifølge den nye seks-dages-regel ganske vist indrejse, men kun hvis de kunne fremlægge dokumentation for at have booket mindst seks overnatninger. For grænsependlerne betød det, at de ikke længere udgjorde den overvejende gruppe af grænsepassanter, men pludselig holdt i kø med endagsturister, seks-dages-turister, grænsehandlende danskere på vej hjem fra grænsebutikkerne og de helt almindelige handlende.

Det udløste en enorm tilbagestuvning af biler, i sommermånederne var tilkørslerne til B200/Westtangente berørt helt til Duburg, og borgere fra Harrislee måtte leve med at skulle køre store omveje. På motorvej A7 var der nogle dage kø helt til Tarp. Samtidig var det umuligt at forudsige kødannelsen, hvorfor det heller ikke hjalp at køre tidligere hjemmefra. Det, der tog to timer den ene dag, kunne tage 10 minutter næste dag. Det var så heller ikke til den store hjælp, at der netop på det tidspunkt blev påbegyndt et omfattende vejarbejde op mod grænsen på tysk side. Frakørslerne 'Klues' og 'Wassersleben' var således delvist spærret.

Disse forhold berørte også privatlivet og familien, hvilket fik danske arbejdsgivere på banen, som frygtede, at deres ansatte ville finde sig et nyt job. Arbejdstagernes frie bevægelighed var især vigtigt for borgmestrene i de grænsenære kommuner og mindretalspartierne SP og SSW tog også pendlernes parti og opfordrede i breve regeringen til at løse problemet, f.eks. ved at åbne et ekstra spor. Også Region Sønderjylland-Schleswig slog aktivt til lyd for en forenklet grænsepassage.

Transport/logistik og grænsependling har en stor snitflade. Det følgende afsnit omhandler ganske vist ikke primært arbejdstagere, der passerer grænsen, men de varer og transportmidler, der bliver stillet til rådighed. Her vil der også blive nævnt forbindelser, der ikke kan betegnes som grænsependling, men som har uregelmæssig kontakt hen over grænsen.

Transport og logistik

COVID-19-tiltagene har i perioder ført til massive restriktioner i både Danmark og Tyskland. Det blev således gjort markant vanskeligere eller helt umuligt at rejse uden for lokalområdet. Det blev anbefalet at opholde sig derhjemme og vælge den direkte vej til arbejde, hvis man ikke havde mulighed for at arbejde hjemme. Som en del af inddæmningen blev grænsetrafikken begrænset væsentligt.

Tidligt i forløbet blev der fra politisk hold sørget for, at varetransport med lastbil kunne fortsætte med færrest mulige hindringer. De åbne grænseovergange blev opdelt funktionelt, så personbiler primært kørte via Kruså og lastbiler via motorvejsovergangen i Frøslev. Til det formål blev der

medio marts oprettet et særligt spor i retning mod Danmark. Der var heller ingen begrænsninger for den grænsenære varetransport.

Togtrafikken blev midlertidigt indstillet. Efter at IC-togdriften mellem Hamburg og København var blevet genoptaget medio juni, gjorde det danske politi opmærksom på, at man stadigvæk skulle have et anerkendelsesværdigt formål for at kunne rejse ind i landet. Toget var altså de facto kun et muligt transportmiddel for grænsependlere. Der var normaldrift på forbindelsen Niebüll-Tønder. Bybussen i Flensburg / Linie 1, som hidtil var kørt til Kruså, ændrede rute. Fra marts kørte bussen kun til næstsidste stoppested ved 'Hotel des Nordens', til tider sågar kun til stoppestedet 'Am Lachsbad'. Det betød, at man nu ikke længere kunne krydse grænsen med offentlig kollektiv trafik. Danske busser fra Sydtrafik kørte normalt igen fra medio juli.

Skibstrafikken i de danske farvande var i perioder massivt indskrænket. Færgetrafikken til og fra øerne, en livsnerve i den danske provins, var dog ikke så hårdt ramt som den dansk-tyske færgedrift. Femernbæltregionen indskrænkede færgedriften, men indstillede den aldrig helt. Da færgerne nu alene blev benyttet af grænsependlere og lastvognschauffører, var de tomme, og personalet blev sendt på arbejdsfordeling. Forbindelserne på Flensborg Fjord, som overvejende blev benyttet af turister, blev midlertidigt indstillet. Operatørerne på ruten Egersund-Langballigau måtte i juni konstatere, at der ikke fandtes bindende retningslinjer. Kuriøst nok blev Rømø-Sylt-færgen i en periode brugt som transit for gæster til øen Sylt.

Generelt var transport- og logistikområdet et kludetæppe med periodisk uklare regler og hyppige ændringer. Maskepligten blev håndteret forskelligt, hvor man f.eks. på tysk side havde indført maskepligt i den offentlige kollektive trafik, mens det frem til august 2020 ikke var et issue på dansk side. Generelt førte den udvidede grænsekontrol til mindre trafik, hvilket jo også var et politisk mål. De overordnede retningslinjer blev alle fastlagt under et stort tidspres, hvilket førte til flere kuriøse tilfælde.

Symptomatisk herfor var de landmænd, som har jord eller maskiner på begge sider af grænsen. De kunne pludselig ikke komme over de mindre grænseovergange, som de ellers havde passeret som en selvfølge. Det tog et par uger, før der var fundet en pragmatisk løsning, hvor landmænd, som kunne dokumentere et behov for at passere grænsen, fik udleveret koden til en sikkerhedslås, som de kunne åbne grænsebommen med. Ordningen fungerede fint under normale forhold, men ikke i høsttiden i august.

Nogle firmaer tæt på grænsen fik store problemer, da de ikke længere havde adgang til deres lagerhaller på den anden side af grænsen. En virksomhedsejer fra Tyskland havde lejet en hal til sine entreprenørmaskiner i Padborg. Men da der blev udstedt indrejseforbud, kunne han ikke hente maskinerne, da der ikke var registreret et driftssted i Padborg.

Ikke mindst berørte grænselukningen også et vitalt område som sygetransport. Tyske ambulancer havde ganske enkelt ikke længere en tidsmæssig fordel i Sønderjylland, hvorfor denne service gik helt i stå i regionen i en periode.

Sønderborg Lufthavn var hårdt ramt af rejserestriktionerne og lukkede helt ned i marts. Genåbningen skete i august 2020.

Grænsehandlen

De grænseoverskridende indkøb indtager deres helt egen position i det økonomiske landskab i grænselandet og udgøres tilsammen af den klassiske grænsehandel i de butikker, som primært har de grænsehandlende som målgruppe, og af det regionale erhvervsliv, som ligeledes profiterer af beliggenheden tæt på grænsen. Begge sammenfattes i det følgende under begrebet grænsehandel.

Salg af alkoholholdige drikkevarer, slik og ikke-alkoholholdige drikkevarer som f.eks. cola udgør her den største andel. Denne del af grænsehandlen lever af differencen mellem den danske og den tyske moms (25 % mod hhv. 19 % og 7%). Foruden kæder som Poetzsch og Fleggaard, som har fuldt fokus på grænsehandlen, genererer de større indkøbscentre som Citti-Park og Förde-Park også store indtægter fra grænsehandlende danskere. I lavprissegmentet køber mange danskere fra det grænsenære område deres almindelige fødevarer til hele ugen her. Det at handle i Tyskland er for mange danskere en regulær udflugt forbundet med at spise på restaurant, gå til dansktalende tandlæge og overnatte på hotel. Besparelsen er således kun en del af motivationen. En del af den nordtyske befolkning kan også godt lide at handle ind i Danmark, hvor de køber mælk, dansk smør og andre kvalitetsprodukter. Dette er ikke forbundet med en økonomisk besparelse, men giver til gengæld øget livskvalitet. Alt dette blev der så abrupt sat en stopper for i marts.

I de to dage, hvor Danmark allerede havde lukket grænsen, og den tyske grænse stadigvæk var åben, benyttede flere danskere sig af muligheden for hurtigt at køre ned og handle i grænsebutikkerne igen. På tysk side slog flere, herunder politikere, til lyd for også at kontrollere mere nu for at undgå stigende COVID-19-smittetal fra danske kunder. Sammen med andre afsnit ved den tyske grænse blev indrejsen fra Danmark også hurtigt reguleret. Dette førte til et totalt sammenbrud for grænsehandlen.

Medio marts frygtede man, at tusindvis af arbejdspladser ville gå tabt med grænsehandelns periodiske ophør. Flere filialer blev hurtigt midlertidigt lukket, både i Wassersleben, i Harrislee og Süderlügum. Mange ansatte blev sendt på arbejdsfordeling. Medio juli blev indrejsebetingelserne ændret, og det var igen muligt at grænsehandle. Det viste sig, at alle butikker var velforberejdede på de ændrede betingelser og de danske kunder. Mens de tyske kunder for længst havde vænnet sig til maskepligten, var der ikke noget krav om at bære maske i Danmark, hvorfor mange danske kunder kom uforberedte. Citti-Park f.eks. valgte den pragmatiske løsning at uddele masker direkte ved indgangen.

Bekymringerne over store tab af arbejdspladser holdt ikke stik. Poetzsch oplyste i begyndelsen af juli, at samtlige ansatte nu ikke længere var på arbejdsfordeling, men tilbage i beskæftigelse. Derudover var der til dels planer om at ansætte yderligere personale, fordi indkøbsvanerne havde ændret sig. Langt flere kunder gjorde nu således brug af muligheden for "click and collect", hvor de sammensatte deres varer online derhjemme og kunne afhente dem færdigpakket i butikken. Samtidig kunne supermarkedskæderne i Danmark notere en stærkt stigende omsætning på varesegmenter, som grænsehandlen hidtil havde dækket af. SuperBrugsen i Gråsten oplevede et salgsboom inden for sodavand og øl. Brancheorganisationen "De Samvirkende Købmænd" frygtede medio juni, at den tyske momsreduktion fra henholdsvis 19 % til 16 % og fra 7 % til 5 % ville føre til en stærk vækst i grænsehandlen på bekostning af de danske supermarkeder. Da grænsekontrollen blev lempet igen, kunne man til stor forundring konstatere, at salget af klassiske grænsehandelsprodukter stadigvæk lå langt over niveauet fra tiden før corona. Man forklarede det med, at det dels skyldtes de mange danskere, som havde valgt at holde ferie i Danmark, men også at der var tale om et bevidst valg fra forbrugernes side om at ville støtte op om den lokale detailhandel, sågar på trods af en tysk momsreduktion. Det vil vise sig, om denne tendens varer ved.

Personlige kontakter

Grænsependlerne, grænsehandlen og logistiksektoren er områder af arbejdsmarkedet i grænseregionen, som har været berørt af indrejserestriktionerne. Men hvordan så det ud på det private område? Region Sønderjylland-Schleswig har sammen med andre partnere i mange år især arbejdet på at få de kulturelle sfærer til at vokse sammen og på at fremme de private kontakter hen over grænsen. Og det med stor succes har det nu vist sig. For på ingen andre områder har så mange givet udtryk for utilfredshed som der, hvor borgere i grænselandet ikke længere kunne pleje deres kontakter, hvor grupper blev adskilt og venskaber og familiekomsammener pludselig blev forlagt til online møder.

Til forskel fra grænsependlerne befandt resten af befolkningen i grænselandet sig i marts i en situation, hvor den dansk-tyske grænse var lukket for private besøg. De mindre grænseovergange blev til dels lukket symbolsk med afmærkningsmateriel til vejarbejde, der blev patruljeret og kontrolleret. Mange personlige historier blev omtalt i medierne.

Indtil marts havde joggere og gående således helt naturligt passeret grænsen ved overgangen Skomagerhus/Schusterkate, hvilket nu ikke længere var tilladt. Det var ikke længere muligt at besøge slægtninge i Danmark, heller ikke på plejehjem, eller at have fysisk kontakt med venner og bekendte – og det på ubestemt tid. Uvisheden var opslidende. Samtidig var 2020 også året for markeringen af 100-årsjubilæet for genforeningen. Ringriderfester og grænseforeningernes venskabsbesøg blev aflyst. Det var især smertefuldt for medlemmer af mindretallene, og partierne SP og SSW sendte regelmæssigt breve til København med krav om lettelser. Brevene blev ofte besvaret meget sent eller slet ikke, hvilket var særligt skuffende i det dansk-tyske kulturelle venskabsår.

Der blev især protesteret mod restriktionerne på det private område. Aktionen 'Grænselys', fælles kaffeborde på tværs af grænsen eller kunstprojekter ved overgangene vidnede om, at dele af befolkningen i grænselandet så deres livssammenhænge massivt blokeret af lukningen. Helt konkret viste grænselukningen sig også som et praktisk og administrativt problem i en verden og en tid, hvor det er meget længe siden, at grænsen har spillet en rolle.

Der har således gennem længere tid været en udvikling, hvor Danmark tiltrækker stadig flere tyskere. Det kan der være flere grunde til som f.eks. et nyt job, en skandinavisk drøm eller helt pragmatisk de lavere huspriser nord for grænsen. De, der i marts 2020 stod midt i en flytning til Danmark, oplevede store problemer, da de nødvendige administrative formaliteter i forbindelse med en flytning slet ikke kunne blive ordnet eller kun med stor forsinkelse. En familie kunne således allerede have købt et hus, som den ikke måtte flytte ind i.

Da lukningen kom så pludseligt, havde nogle ægtepar slet ikke tid til at indstille sig på den. En hustru måtte således blive i Tyskland for at passe sit arbejde, fordi hun ikke kunne blive registreret som bosiddende i Danmark i sit eget nyerhvervede hus. Hendes mand havde overtaget huset en uge tidligere og havde som dansk statsborger ikke tysk bopæl. Ægteparret måtte leve adskilt i flere uger.

Der opstod også problemer med husbyggeri nord for grænsen. Ejerne af en byggegrund i Danmark kunne ikke indrejse fra deres tyske bopæl for at holde byggemøder med håndværkerne. Mange kom pludselig i klemme, blandt dem en dansk statsborger, som ganske vist boede i Tyskland, men ikke var registreret som bosiddende her. Da hendes højskole i Danmark blev lukket på grund af pandemien, blev hun nødt til at tage tilbage til Tyskland, hvor hun ikke var sygeforsikret og ikke kunne søge om økonomisk støtte.

Flere faste partnere kunne ikke som vanligt køre hen til partneren på den anden side af grænsen, ægtefæller var ligeledes berørt. Selv om der kom lempelser for par i løbet af forsommeren, så var kravene uklare og blev løbende ændret. Netop her blev det tydeligt, at livsmodeller på tværs af grænsen uden fælles bopæl medfører problemer.

Par er også gået fra hinanden i en tid med corona. Det, som var enkelt før, nemlig at flytte til nabolandet, blev en særlig udfordring på grund af indrejserestriktionerne.

Par, som allerede levede adskilt, men som havde fælles forældremyndighed over deres børn, fik også problemer med at rejse ind i landet. Den foretrukne model i Danmark, hvor barnet bor hos den ene forælder på ugebasis, udledes også på tværs af den dansk-tyske grænse. Barnet går i skole, den respektive forælder er ansvarlig for skolegangen i 'sin' uge. Men hvad, hvis skolen ligger i nabolandet? Samværsretten, der skifter på ugebasis, blev til en hindring forbundet med store dokumentationskrav.

Hvad, hvis en forælder lever adskilt i nabolandet og ikke har forældremyndighed? Her var det slet ikke muligt at aflægge besøg i starten. Mange af de berørte i disse tilfælde efterspurgte løsninger hos Infocentret. Hverdagen i grænselandet kolliderede her tydeligt med de nationalstatslige afgrænsninger.

Også det at gå i skole og børnehave i nabolandet, hvilket normalt er både juridisk og teknisk muligt, var som at løbe spidsrod. Lige da indrejserestriktionerne blev indført, blev det nemlig umuligt. Senere i forløbet herskede der også usikkerhed, for de nøjagtige krav til dokumentation blev kommunikeret med forsinkelse og var upræcise. Rent praktisk blev den velkendte vej på cykel hen over grænsen umulig, for de mindre overgange var spærrede, og man ville ikke med rimelighed kunne forlange, at børnene skulle køre en omvej over de åbne overgange.

Generelt modtog Infocentret en lang række henvendelser, som gik på at undersøge de respektive restriktioner for indrejse med henblik på familiebesøg. Reglerne blev præciseret og lempet ad flere omgange. Det anerkendelsesværdige formål med indrejsen skulle i perioder bevises, hvilket førte til besynderlige situationer, hvor grænsekontrollørerne nærstuderede WhatsApp-chats og familiealbum. Hvis man ville ind i landet, måtte man lade sine betænkeligheder vedrørende databeskyttelse blive derhjemme. De skildrede familiemæssige og økonomiske situationer var ofte dramatiske og eksistentielle for de pågældende.

Der opstod også nye situationer på fritids- og hobbyområdet. Mange tyske fritidssejlere har således deres både liggende i danske havne eller stående i danske haller. De kunne ikke benytte, reparere eller vedligeholde dem til sommersæsonen. Det vakte stor irritation blandt tyske sejlere, og danske havne som bl.a. Marina Minde, der for en stor dels vedkommende er afhængige af de tyske kunder, rettede henvendelse til politikerne for at gøre opmærksom på problemet.

Et andet eksempel var en tysk hesteejer, som ikke kunne forsyne sin hest på en dansk gård med foder og vand, da det ikke blev betragtet som et anerkendelsesværdigt formål.

Der opstod således til dels mærkelige situationer ved grænsen, som befolkningen i grænselandet ikke havde oplevet før i denne form. Reaktionen rakte fra ligegyldighed over irritation til fortvivlelse og panik. Under alle omstændigheder har den seks måneder lange grænselukning gjort det klart for alle, at grænsen stadigvæk eksisterer, at alle geopolitiske muligheder kan udnyttes, og at vi indtil videre ikke vil få en pålidelig åben grænse igen. Det berører måske ikke alle borgere i grænselandet lige meget, men det vil i langt højere grad ramme medlemmerne af mindretallene og grænsependlerne. Klimaet for det gode naboskab påvirker imidlertid alle, og den tid, hvor der bliver sagt fromme ord om en dansk-tysk grænseregion, der vokser så forbilledligt sammen, er indtil videre forbi.

Ferie og rejser

I juni blev den røde løber rullet ud på Rømø. Anett fra Hamburg kom som en af de første turister og fik en ovenud hjertelig modtagelse. Sådanne scener havde man slet ikke kunnet forestille sig, for danskerne plejer jo også gerne at brokke sig lidt over tyskerne, der fylder for meget på strandene langs vestkysten. Nu viste det sig, at tyskerne manglede, ikke kun deres penge, men også stemningen og det internationale flair. De danske dagblade fyldte hele sider om de manglende tyskere i Danmark.

2020 var anderledes end alle de foregående år. Fra medio marts fik ingen turister lov til at komme ind i landet, det var slut ved grænsen. Kort før den officielle grænselukning skyndte 'fiffige' turister sig at passere grænsen for blot at blive afvist på deres feriedestination og sendt retur til Tyskland. For turismen i Danmark var grænselukningen en katastrofe. Allerede kort efter grænselukningen kom bl.a. Varde Kommune (Henne Strand) og grænselandskommunerne med udtalelser i medierne. Nedgangen var massiv, mange af de kendte feriedage som påske og pinse kunne ikke udnyttes. Branchen engagerede sig til dels også i protester ved grænsen og krævede grænseovergangene åbnet hurtigst muligt.

Turisterne kan inddeles i endagsturister, som typisk kommer fra det grænsenære område, og dem, der kommer længere væk fra. Det klassiske eksempel her er de mange familier fra Nordrhein-Westfalen, som i årevis er taget i sommerhus på den jyske vestkyst. Også gæster i de større byer som København og Aarhus blev afvist.

Ikke alle indrejsende ønsker at leje en bolig for en kortere periode. Man har også mulighed for at erhverve et sommerhus i Danmark, hvis tilknytningen til landet kan dokumenteres. Det kan også være en person fra Bayern, som har besøgt Danmark gennem 25 år. Men heller ikke ejerne kunne rejse ind i landet, da de ikke har fast bopælsadresse i Danmark. Fritidssejlerne kunne heller ikke komme hen til deres både, hvilket i mange tilfælde førte til, at de umiddelbart efter lempelsen i juni hentede deres både fra deres danske liggepladser. Der kan endnu ikke sættes tal på de varige tab for landet.

Turistbranchen forsøgte løbende at lægge pres på regeringen. Man henviste til, at det ikke var noget problem at overholde COVID-19-afstandsreglerne i et sommerhusområde. I maj bekendtgjorde regeringen, at man som noget nyt ville indføre den såkaldte seks-dages-regel, som tillader indrejse, hvis der er booket seks overnatninger. Men reglen trådte desværre først i kraft 14 dage senere, hvorfor udlejere og caféejere gik glip af værdifulde dage. Branchen forsøgte at fremskynde indførelsen af reglen og i hvert fald til dels at minimere tabet med danske turister, for danskerne selv kunne ikke forlade landet og blev nu nødt til at holde ferie i sommerhuset i stedet for på Mallorca eller i Harzen. Men de kunne ikke opveje de mistede indtægter.

Da seks-dages-reglen endelig trådte i kraft medio juni, opstod der igen mindeværdige situationer ved grænsen, for nu skulle hver enkelt gæst fremvise dokumentation for sin overnatning. For turistbranchen var det for lidt og kom for sent. Miniferier med 1-2 overnatninger var ikke mulige, et helt segment af kulturinteresserede blev derhjemme. Nogle særligt opfindsomme bookede et ophold og annullerede så igen, så de kunne fremvise dokumentationen ved grænsen, men ikke behøvede at blive seks nætter. Danske udlejere, som tolererede dette, gjorde sig strafbare. For bådejerne var seks-dages-reglen også en reel hindring, for de måtte nu planlægge deres sejlur efter deres havnebooking og ikke efter vind og vejr.

I den modsatte retning gik det hurtigere med at få lempet reglerne, og efter at det i juni igen blev muligt at indrejse til Tyskland, benyttede nogle danskere sig af muligheden for at flyve til fjernere beliggende feriedestinationer fra Hamburg. Det tyske udenrigsministerium og udenrigsministeriet i København udstedte forskellige rejsevejledninger. Ifølge det danske ministerium var kun Tyskland, Island og Norge ikke højrisikoområder, i Tyskland var det principielt også muligt at rejse til andre lande, som der var åbnet op for.

De danske myndigheder pointerede hurtigt, at man rejser på egen risiko, inklusive en obligatorisk 14-dages karantæne evt. uden løn.

En anden gren inden for branchen er busrejser. Her er der et vigtigt marked for danske turister, som f.eks. tager til Harzen, Rhinen eller Schwarzwald med bus og dansk guide. Nogle af disse busrejser starter i Tyskland, og også her holdt busserne stille i flere måneder.

Seks-dages-reglen var i kraft fra medio juni til medio august. I forhold til de seks overnatninger blev der gjort en lille undtagelse for danskere med bopæl i udlandet. De fik lov til at tage deres familiemedlemmer, som til dels ikke havde danske pas, med på ferie i Danmark, også hvis der var tale om færre end seks overnatninger. På den måde fik statsborgerskabet pludselig stor betydning. Det følte især det danske mindretal, som traditionelt er tyske statsborgere, sig stærkt marginaliseret af. Dansk sindelag, det danske liv syd for grænsen betød pludselig ikke længere noget, man blev reduceret til et pas og kategoriseret som tysker. Det ødelagde tilliden, og skaden for mindretallet er noget, der vil skulle bearbejdes.

Politik og protest

Senere generationer vil kunne få indsigt i de danske ministeriers dokumenter og referater og gøre den interne argumentation og konkrete forberedelse af beslutningerne transparent. På nuværende tidspunkt mangler denne transparens. Der har været mange gisninger, men det er kun de involverede embedsmænd og politikere, der kan vide, hvordan beslutningerne om at lukke grænsen kom i stand. Der blev argumenteret med forebyggelse af smittespredning, hvilket Sundhedsstyrelsen ved flere lejligheder har afvist som den eneste vægtige grund. Selv om baggrunden er uklar, betragter vi alligevel de konkrete følger.

Fra marts opererede den danske regering i spændingsfeltet mellem nationale, regionale og europæiske interesser. Fra EU blev der regelmæssigt og med stor tydelighed signaleret en forventning om, at grænsekontrollen blev ophævet så hurtigt som muligt.

I tillæg til indrejserestriktionerne i foråret 2020 har Danmark siden den såkaldte flygtningekrise i 2015 reguleret sine grænseanliggender pr. dekret, idet der i Schengenområdet kun kan finde grænsekontrol sted i en tidsbegrænset periode, hvis der foreligger en alvorlig trussel mod offentligheden. Denne tidsbegrænsning er blevet forlænget flere gange i de seneste fem år. I 2018 kom så hele polemikken om hegnet, der skal dæmme op for svinepesten. Da grænsekontrollen blev udvidet markant i marts, så mange kritikere sig bekræftet i, at Danmark nu definitivt ville ud af det indre marked. Men også andre EU-lande indførte kontroller langs de indre grænser.

I maj understregede EU, at man forventede en gradvis genåbning, hvor det enkelte land naturligvis selv kunne bestemme tempoet. Netop denne selvbestemmelse var det centrale punkt,

for det tydede på, at den danske regering hverken havde informeret EU, den tyske nabo eller grænselandskommunerne om det vidtgående skridt. Og i løbet af forsommeren viste det sig også, at den danske regering var fuldstændig upåvirket af udmeldingerne fra europæisk og tysk side. I juni blev der således givet dispensation til partnere fra Tyskland og Norge, men den slags dispensationer er ikke i overensstemmelse med EU-retten, da reglerne skal gælde for alle EU-borgere. Danmark satte derved den frie bevægelighed og lighedsprincippet ud af kraft, og under alle omstændigheder var national enegang ensbetydende med, at EU tabte ansigt.

Denne isolationistiske politik måtte de danske kommuner i grænseregionen også forholde sig til fra marts. Man så tydelige forskelle mellem det nationale og det regionale plan. Alle borgmestre i grænselandskommunerne tog afstand fra grænselukningen. Partitilhørsforhold spillede i den forbindelse ikke nogen rolle, Venstrepolitikere modsagde deres partikolleger i København. Schleswig-Holstein øvede derimod indflydelse på politikken i Berlin. I dagene umiddelbart efter den danske grænselukning slog ministerpræsident Daniel Günther til lyd for også at lukke grænsen på tysk side og gik i dialog med den tyske indenrigsminister Horst Seehofer. Det vides ikke, om forebyggelse af smittespredning eller det politiske signal til Danmark vejede tungest.

I maj åbnede grænserne igen i hele EU, og Tyskland koordinerede tiltagene med Frankrig og Østrig. Schleswig-Holstein ønskede en hurtig åbning, men den blev forsinket ad flere omgange. Da Tyskland åbnede grænserne igen medio juni og fjernede de synlige kontroller, var der både strøm og hurtigt internet i grænsekontrollørernes skurvogn på den anden side af vejen, for grænsekontrollen havde etableret sig. "Normalitet kan vi kun få uden betonklodser", udtalte formanden for Bund Deutscher Nordschleswiger, Hinrich Jürgensen, i juni. Men denne normalitet blev heller ikke nået selv efter grænseåbningen medio juli, der blev fortsat udført kontrol, og de mindre overgange var fortsat lukket.

Politik bevæger sig altid i et spændingsfelt mellem accept og modstand. I et demokratisk system kommer forandringer også i stand ved borgerinddragelse, og grænsekontrollen i marts førte hurtigt til stor modstand. Først på regionalpolitisk plan, hvor bl.a. Tønders borgmester Henrik Frandsen gjorde sig bemærket ved at sige, at grænselukningen var et meget vidtgående tiltag lige på grænsen.

Derefter fulgte der initiativer fra regional- og mindretalspartierne SP og SSW. Begge rettede henvendelse til både statsminister Mette Frederiksen og den ansvarlige minister Nick Hækkerup. Brevene havde monologkarakter, for svarene kom med forsinkelse eller udeblev helt. Kompetencen på området blev flere gange flyttet, og man fik indtryk af, at ingen i København følte sig ansvarlig for befolkningen i grænselandet og dens interesser.

Delstatsregeringen i Kiel søgte også dialogen. Det viste sig i den forbindelse, at der tilsyneladende ikke var nogen regelmæssig dialog, selv om der eksisterede en afdeling for dansk-tysk samarbejde i Kiel, og at kontakterne først skulle etableres på ny.

Politiske kræfter fra alle partier i grænselandet engagerede sig for at få grænsen genåbnet. Destination Sønderjylland, de jyske kommuner langs vestkysten og deres turistorganisationer (Lakolk Strand Camping, Rømø) skrev læserbreve og deltog i aktioner. På tysk side slog Flensburgs overborgmester Simone Lange til lyd for at åbne de mindre grænseovergange. Erhvervs sammenslutninger som IHK og URS udtalte i juli, at regionen lever af åbne grænser.

Også borgerne protesterede. I maj, da det stod klart, at tilstanden kunne blive mere længerevarende end først antaget, var der en stort anlagt protestaktion ved grænseovergangen i Sæd/Seth med 3-400 deltagere og talere fra alle politiske partier. I forbindelse med aktionen 'Grænselys/Grenzlichter' også i maj blev der opstillet levende lys i Kruså – et for hver person, man savner "på den anden side". Denne sammenkobling med religiøse ritualer var ny. Der kom yderligere aktiviteter til som f.eks. et kunstprojekt ved grænseovergangen Skomagerhus/Schusterkate og aktioner med breve og sedler, aflevering af påskeharer på grænsen til børnebørnene eller fælles måltider med borde placeret på begge sider af grænsen. Grænseregionen præsenterede sig fra sin alsidige og kreative side. Da den normale grænsepassage stadigvæk var afbrudt i juli og august, blev tonen skærpet. Tyske CDU-politikere krævede alle grænseovergange åbnet. FDP deltog i en demonstration ved grænseovergangen i Padborg. Mindretalspartiernes ungdomsorganisationer, Junge Spitzen og SSW-U, uddelte blå sløjfer til bilister i Kruså som tegn på, at grænsependlerne og andre borgere i grænselandet ikke længere ville acceptere situationen. Denne såkaldte aktion 'Nabospor' krævede et spor kun til borgere fra grænselandet. Dermed var kravene blevet væsentligt mere beskedne, og håbet om en grænseåbning svandt ind. I begyndelsen af september annoncerede det tyske mindretals landbrugsorganisation, at der inden længe ville skulle afvikles trafik med 20.000 transporter af majs hen over grænsen. Her ville den pragmatiske løsning med låse og talkoder ved de mindre grænseovergange ikke være tilstrækkelig. Kort efter besluttede den danske regering at genåbne de mindre grænseovergange og således lette presset på de større grænseovergange og ikke længere udgøre en hindring for landbruget. For fremtiden skal der kun foretages stikprøvekontroller. Der kan på nuværende tidspunkt ikke gives noget svar på, hvordan denne beslutning kom i stand, og hvilke synspunkter man handlede ud fra i begyndelsen af september og ikke allerede i begyndelsen af august.

Sammenfatning og fremtidsudsigter

I de forgangne godt syv måneder har borgerne i Region Sønderjylland-Schleswig oplevet omfattende restriktioner, som har berørt mange områder af deres tilværelse, hvorfor mange også har givet udtryk for kritik og utilfredshed. Rapporten kan desværre ikke færdiggøres i dag, da pandemien og de dermed forbundne tiltag i forhold til sundhedsbeskyttelse fortsat har følger eller på ny vil føre til hindringer eller eventuelt medføre helt nye hindringer som følge af stramninger. Derfor handler det fortsat om at registrere og analysere observationer, styrke kommunikations- og informationsindsatsen og finde gehør for Region Sønderjylland-Schleswig hos de ansvarlige, når den tid kommer.

Det arbejder vi på.